

**ODDIY KANAKUNJUT (RICINUS COMMUNIS L) O'SIMLIGINING AHAMIYATI VA
AGROTEXNOLOGIYASI**

Asadova Aziza Kamoliddin qizi

Anvarov Bobur Baxodir o'g'li

Mamatkulova Iroda Ergashevna

O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali

Anotatsiya: *Efir moyi, alkaloidlar, izovalerian, sirka, olma kislotalar, saponin, oshlovchi moddalar bor Tibbiyotda ildizpoyasi bilan ildizi hamda er ustki qismi ishlatiladi. Xomashyolari uyqusizlikda, asab xastaliklarida, yurak-qon tomirlar itizimini yaxshilashda ishlatiladi.*

Kalit so'zlar: *Efir moylar, alkaloidlar, izovalerian, sirka, saponin, valepotriatlar, valtrad, valeridin, valexlorin, nastoyka, validol*

O'simlikning botanik tasnifi. Valeriana officinalis valerianadoshlar (Valerianaceae) oilasiga mansub, bo'yi 2 metr gacha yetadigan ko'p yillik o't o'simlik. Ildizpoyasidan birinchi yili ildizoldi to'p barglari, ikkinchi yildan boshlab poyasi o'sib chiqadi. Poyasitik o'sadi. Shoxlanmagan yoki yuqori qismi shoxlangan.[2] Barglari oddiy, 4 juft bo'lakchalardan iborat toq patli ajralgan bo'lib, poyada bandlari (ildizoldi barglari uzun bandli, poyasidagilarniki yuqoriga ko'tarilgan sari bandi qisqarib boradi) yordamida qaramaqarshi joylashgan. Barg bo'lakchalari chiziqsimon yoki tuxumsimon, yirik tishsimon qirrali. Oq yoki pushti rangli xushbo'y mayda, besh bo'lakli gullari yirik ro'vak to'pguliga joylashgan. Mevasi cho'ziq tuxumsimon, och qo'ng'ir rangli. May -avgust oylarida gullaydi, mevasi iyun-sentabrda yetiladi. Ko'p yillik valeriana Finlyandiya chegarasidan Sharqqa tomon tarqalgan. Janubda areali Moldaviyagacha o'tadi. Ulyanov viloyatlarida asosan o'tli va torfli botqoqlarda kanal va suv bo'ylarida o'sadi.

Tibbiyotda ishlatilishi. Tibbiyotda valeriananing ildizpoyasi, ildizi hamda yer ustki qismi ishlatiladi. Yer ustki qismi o'simlik gullagan davrida o'rib olinadi va soya yerda quritiladi yoki quritmay qollaniladi. Ildizpoyasi bilan ildizi mevalari pishib to'qilgandan so'ng kovlab olinadi, suvda yuvib, tuproqlaridan tozalanadi, salqin hamda havo tegib turadigan joyda yoki harorati 35°li quritgichlarda sekin

quritiladi yoki quritilmasdan ishlatiladi. Valeriana ildizpoyasi bilan ildizi tarkibida 0,5-1% efir moylari, 0,5-2% valepotriatlar (valtrat, izovaltrat, valeridin, valexlorin va boshqalar), alkaloidlar, izovalerian, sirka, olma va boshqa organik kislotalar, saponinlar, oshlovchi va boshqa biologik faol moddalar bor. Valeriananing dorivor preparatlari (ildizpoyasi bilan ildizi poroshogi, tabletkasi, damlamasi, qaynatmasi, nastoykasi, suyuq, quyuq ekstrakti tabletkada holida) asab tizimini tinchlantiruvchi (uyqusizlikda, asabiylashganda) vosita sifatida hamda yurak faoliyatini tartibga solish uchun qollaniladi. Nastoykasi kamfora-valerianali tomchilar va boshqa kompleks preparatlar tarkibiga, ildizpoyasi va ildizi tinchlantiruvchi va

boshqa tinchlantiruvchi choylar-yig'malar tarkibiga, izovalerian kislotasining mentol bilan hosil qilgan efiri validol tarkibiga kiradi. Validol tinchlantiruvchi vosita sifatida ko'krak qisishini (stenokardiya) yurak kasalliklarini davolashda qo'llaniladi. [3]

Agrotexnologiyasi: Urug'lar bahorda ekiladi. Tuproq bilan ekish

oralig'idagi tayyorlash ishlarini unutmaslik kerak. Qishda urug'lami sovuq urishdan saqlashch kerak. Ekish dalasi toza va unumdor tuproqli bo'lishi lozim. Yerni haydashdan oldin tuproqqa 30-40 tonna go'ng, 35-45 kg sof superfosfat solinadi. Ekish normasi 8 kg/ga, ekish chuqurligi 1-1,5 sm, egat oralig'i 45- 60 sm.

Vegetatsiya davrida 1-2 marta o'toq qilinadi, 4-5 marta egat orasi yumshatiladi va

9-10 marta sug'oriladi. Har bir sug'orishdan keyin dalaning mexanik tarkibiga qarab dalaga ishlov beriladi. 1-2 chi yilida (tuproqqa 60-70 kg/ga azot solinadi). O'sishning 2-yilida plantatsiyalarda egat oralarini yumshatishni o'g'it solish bilan birga va begona o'tlarga qarshi gerbitsidlarni berish bilan olib boriladi. O'toq qilinadi, agrotexnik tadbirlar qo'llaniladi. Xomashyo yig'iladigan asosiy diqqatni gulto'plamlarni yo'qotishga qaratish kerak. Undan umumiy gullash davrida to'pgullarini 10-15 sm balandlikda o'rish orqali yo'qotiladi. Valeriana o'simligini zararkunandalardan saqlash uchun ekishdan oldin kam dozada ximikatlar bilan ishlov beriladi. Xomashyo oktabrda yig'iladi. Chunki ildizlarning o'sishi butun kuz davom etadi. Ildizlari yuvilib 15-20 sm qalinlikda stellajlarga yoyib yaxshi shamollatiladigan xonalarda 2-3 hafita quritish uchun qo'yiladi. Presslangan xomashyoni saqlash muddati 3 yil. [1]

Xulosa: Valeriana o'simligi O'zbekiston iqlim sharoitiga mos kelganligi hamda xilma-xil dorivor xususiyatlarga ega bo'lganligi sababli, uning agrotexnologiyasini rivojlantirish, o'z hududimizda ham yetishtirishni yo'lga qo'yish va sifatli hamda hamyonbob bo'lgan dori-darmonlarni ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedov.O', Ergashev.A, Abzalov.A, Yo'lchiyeva.M, Mustafakulov.D "Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi" Toshkent-2020 (33-36 betlar)

2. Berdiyev.E.T, Hakimov.M.X, Maxmudova.G.B "O'rmon dorivor o'simliklari" O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi

3. Sulaymonov.I.J, Ergashev.D.T "Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi" O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Namangan Davlat Universiteti

Haydarov, M., & Sayramov, F. (2022). ЛАБГУЛДОШЛАР ОИЛА ВАКИЛЛАРИНИНГ ТИББИЁТДА ҚЎЛАНИЛИШИ ВА КИМЁВИЙ ТАРКИБИ. Science and innovation, 1(D8), 262-270.

Yusupova, Z. A., & Baratjon o'g'li, S. F. (2022). BIOECOLOGICAL PROPERTIES OF MEDICINAL SPECIES OF THE MINT FAMILY (LAMIACEAE). Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 10(11), 183-190.

Yusupova, Z. A., & Baratjon o'g'li, S. F. (2022). BIOECOLOGICAL PROPERTIES OF MEDICINAL SPECIES OF THE MINT FAMILY (LAMIACEAE). *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 10(11), 183-190.

Yusupova, Z. A., & Baratjon o'g'li, S. F. (2022). LAMIACEAE OILASINING EFIR MOYIGA BOY BO'LGAN BAZI TURLARINING MORFOLOGIYASI. *Scientific Impulse*, 1(2), 692-695.

Yusupova, Z. A., & Baratjon ogli, S. F. (2022). LABGULDOSHLAR OILASI VAKILLARINING HAYOTIY SHAKLLARI, MORFOLOGIYASI VA TARQALISHI. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(24), 472-479.

Baratjon o'g'li S. F. et al. SPECIES OF THE LAMIACEAE FAMILY WITH SPICE PROPERTIES // *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*. – 2022. – Т. 10. – №. 11. – С. 85-89.

Baratjon o'g'li, Sayramov Fayzullo. "SPECIES OF THE LAMIACEAE FAMILY WITH SPICE PROPERTIES." *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities* 10.11 (2022): 85-89.

Baratjon o'g'li, S. F. (2022). SPECIES OF THE LAMIACEAE FAMILY WITH SPICE PROPERTIES. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 10(11), 85-89.

Xaydarov M. et al. MEDICINAL USE AND CHEMICAL COMPOSITION OF MEMBERS OF THE LABGULODASH FAMILY // *Science and Innovation*. – 2022. – Т. 1. – №. 8. – С. 262-270.

Xaydarov, M., and F. Sayramov. "MEDICINAL USE AND CHEMICAL COMPOSITION OF MEMBERS OF THE LABGULODASH FAMILY." *Science and Innovation* 1.8 (2022): 262-270.

Xaydarov, M., & Sayramov, F. (2022). MEDICINAL USE AND CHEMICAL COMPOSITION OF MEMBERS OF THE LABGULODASH FAMILY. *Science and Innovation*, 1(8), 262-270.

Yusupova Z. A., Baratjon ogli S. F., Laziz ogli A. M. ЖИЗНЕННЫЕ ФОРМЫ, МОРФОЛОГИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СЕМЕЙСТВА ГУБОУЦВЕТНЫХ // *Scientific Impulse*. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 452-458.

Yusupova, Z. A., Sayramov Fayzullo Baratjon ogli, and Abduvaliyev Muhammadqodir Laziz ogli. "ЖИЗНЕННЫЕ ФОРМЫ, МОРФОЛОГИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СЕМЕЙСТВА ГУБОУЦВЕТНЫХ." *Scientific Impulse* 1.4 (2022): 452-458.

Yusupova, Z. A., Baratjon ogli, S. F., & Laziz ogli, A. M. (2022). ЖИЗНЕННЫЕ ФОРМЫ, МОРФОЛОГИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СЕМЕЙСТВА ГУБОУЦВЕТНЫХ. *Scientific Impulse*, 1(4), 452-458.

Baratjon ogli S. F. et al. DORIVOR OSIMLIKLAR VA ULARNING BIOLOGIK XUSUSIYATLARI // *Новости образования: исследование в XXI веке*. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 739-746.

Baratjon ogli, Sayramov Fayzullo. "DORIVOR OSIMLIKLAR VA ULARNING BIOLOGIK XUSUSIYATLARI." *Новости образования: исследование в XXI веке* 1.5 (2022): 739-746.

Baratjon ogli, S. F. (2022). DORIVOR OSIMLIKLAR VA ULARNING BIOLOGIK XUSUSIYATLARI. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 739-746.

Baratjon ogli S. F. et al. НАЛИЧИЕ В МЕДИЦИНЕ И ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СЕМЕЙСТВА ЛАБГУЛДАШЕВЫХ //ЎЗБЕКISTONDA O'QITUVCHI. – 2022. – Т. 2. – №. 24. – С. 324-331.

Baratjon ogli, Sayramov Fayzullo. "НАЛИЧИЕ В МЕДИЦИНЕ И ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СЕМЕЙСТВА ЛАБГУЛДАШЕВЫХ." ЎЗБЕКISTONDA O'QITUVCHI 2.24 (2022): 324-331.

Baratjon ogli, S. F. (2022). НАЛИЧИЕ В МЕДИЦИНЕ И ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СЕМЕЙСТВА ЛАБГУЛДАШЕВЫХ. ЎЗБЕКISTONDA O'QITUVCHI, 2(24), 324-331.

Mashrabovich H. M. et al. MELISSA OFFICINALIS L O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA YETISHTIRISH USULI //MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH. – 2022. – Т. 2. – №. 18. – С. 18-20.

Mashrabovich, Haydarov Mavlonjon, and Sayramov Fayzullo Baratjon o'g'li. "MELISSA OFFICINALIS L O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA YETISHTIRISH USULI." MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH 2.18 (2022): 18-20.

Mashrabovich, H. M., & Baratjon o'g'li, S. F. (2022). MELISSA OFFICINALIS L O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA YETISHTIRISH USULI. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(18), 18-20.

Baratjon ogli S. F. et al. ESSENTIAL OIL PRESERVATIVE CONTAINING TIMOL REPRESENTATIVES OF THE FAMILY LAMIACEAE //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 13. – С. 839-845.

Baratjon ogli, Sayramov Fayzullo. "ESSENTIAL OIL PRESERVATIVE CONTAINING TIMOL REPRESENTATIVES OF THE FAMILY LAMIACEAE." O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI 2.13 (2022): 839-845.

Baratjon ogli, S. F. (2022). ESSENTIAL OIL PRESERVATIVE CONTAINING TIMOL REPRESENTATIVES OF THE FAMILY LAMIACEAE. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(13), 839-845.

Baratjon ogli S. F. et al. ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ И ИХ БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 14. – С. 83-90.

Baratjon ogli, Sayramov Fayzullo. "ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ И ИХ БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА." O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI 2.14 (2022): 83-90.

Baratjon ogli, S. F. (2022). ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ И ИХ БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(14), 83-90.

Baratjon ogli S. F. et al. MEDICINAL PLANTS AND THEIR BIOLOGICAL PROPERTIES //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 14. – С. 76-82.

Baratjon ogli, Sayramov Fayzullo. "MEDICINAL PLANTS AND THEIR BIOLOGICAL PROPERTIES." O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI 2.14 (2022): 76-82.

Baratjon ogli, S. F. (2022). MEDICINAL PLANTS AND THEIR BIOLOGICAL PROPERTIES. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(14), 76-82.

Yusupova Z. A. et al. NATURAL MEDICINAL HERBS OF THE LAMIASEAE FAMILY AND THEIR MEDICAL PROPERTIES //JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. – 2022. – Т. 2. – №. 13. – С. 64-68.

Yusupova, Z. A., and Sayramov Fayzullo Baratjon ogli. "NATURAL MEDICINAL HERBS OF THE LAMIASEAE FAMILY AND THEIR MEDICAL PROPERTIES." JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH 2.13 (2022): 64-68.

Yusupova, Z. A., & Baratjon ogli, S. F. (2022). NATURAL MEDICINAL HERBS OF THE LAMIASEAE FAMILY AND THEIR MEDICAL PROPERTIES. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 2(13), 64-68.